

OPPONENCIA KRAJNYÁK NÁNDOR BENCE DIPLOMATERVÉHEZ

Esztramos Esszencia Látogatóközpont

Az Esztramos-hegy különlegesen sűrű hely: táj és ember szimbiózisának egyszerre heroikus és terhelt helyszíne. A gyönyörű táj és a tájba integrálódó egykori bányainfrastruktúra lassan patinásodó romjai mellett az egykoron - valószínűleg kétkedés nélkül - véghezvitt, ma szinte elképzelhetetlen természeti pusztítás, egy hegy tetejének letarolása, megskalpolása mutatja a hely összetettségét. Olvasom az egykori bányászati tevékenységhez tartozó gépek sajátos metaforikus elnevezéseit: porelszívó ciklon, kalapácsos malom, siklófékház, utótörőmű, meddőleválasztó...érezni az egykori emberi és gépi dinamikát, erőt, akaratot, amely ezt a teret uralta, és amely ugyanakkor ezt a roncsolást is végrehajtotta.

Bence szemmel láthatóan nem rettent meg a kihívástól, képes volt a komplexitást rétegeire bontani, és egyensúlyozva a különböző szintű és rendű problémák, felvetések között összetett válaszokat adni. Mindez azért (is) sikerülhetett, mert a legfőbb döntések és a diplomaterv keretét adó narratíva jól felépített, jól előkészített, aminek az a felismerés az alapja, hogy egy ilyen hely kezelése stratégiai és rendszerszintű gondolkodást igényel, és egyetlen épülettel nem megoldható. Az így megalkotott tervezési program egy térségfejlesztési stratégia része, amelyben a valóban értékes, de nem tudatosult, így jelenleg paradox módon 'láthatatlan' természeti elemek mellett az épített örökség, illetve az egykori bányatevékenység kollektív emlékezete jelenik meg. Okos javaslat, hogy Bence a jövőt a hely értékeinek élményalapú bemutatásában, birtokbavételében látja, amelynek evidens része az egykori bányatevékenység bemutatása is, a tevékenység fizikai kereteinek megőrzése és felhasználása. Amikor a diplomázó azt írja - majd tervében tényleges lépéseket is tesz érte -, hogy a hely rendezett jövőjének biztosítása során annak múltját is integrálni kell, akkor egy olyan értékalapú gondolkodás és folytonosság mellett tesz hitet, ami ma egyáltalán nem evidens.

Bence jó érzéssel jelölte ki beavatkozásainak két legfőbb színterét, egyfelől a hegy lábánál a legjelentősebb egykori bányaeépítmény és a bányatárók kijáratainak közelében, másfelől a fenti - rejtélyesen 312-es szintnek hívott - fennsíkon. Az új fogadóépülettel, illetve a meglévő bányainfrastruktúra felhasználásával épített világ, illetve a táj különböző pontjait, értékeit egybefűző túra- és bejárési útvonalak olyan szinergiákat sejtetnek, amelyek valódi esélyt adhatnak a fejlesztésnek - miközben a beavatkozások arányosak maradnak.

Az építészeti beavatkozások első számú akcióterülete - amely a hegy oldalában a bányamű feletti terület, ahová a két egykori bányatáró is nyílik - olyan sűrűsödési pont, amely nem a legkönnyebb kihívás: a hegy oldalába kell építeni, a tárók bejáratainak és a terep topográfiai adottságainak figyelembevételével, a legjelentősebb és -látványosabb bányainfrastruktúra erőterében-árnyékában. Az ide épülő fogadóépület és kiállítóteret kívánja összefogni a helyzetet, kapuként fogadni a látogatókat, részt venni a hely bemutatásában, megteremteni a terület látogathatóságának egyéb feltételeit, és egyben a területbejárás origójának lenni a két tárón keresztül. A válasz egy Janus-arcú kortárs épület lett, amelynek egyszerre van expresszív és jelszerű része, illetve rejtőzködő énje. A két bányatáró felhasználása kiváló ötlet, mind a Rákóczi-barlang, mind a kisvasúton és liften megtehető út a fennsíkig a hegy gyomrába való behatolás, és a napfényre történő visszaérkezés drámáját kínálja.

Ezen a ponton fordítanék az opponenciák szokásos forгатókönyvében, és előrevetítem a végső álláspontomat: ez a diplomaterv az eddig tárgyalt okos és jól előkészített felvetéseire külön-külön magas színvonalú építészeti megoldásokkal kísért kortárs választ ad. Bence a diplomatervtől elvárt követelményeknek - érettségéről tanúbizonyítást téve - bőven eleget tesz, jómagam a tervre minden kétséget kizáróan jeles érdemjegyet ajánlok.

Most hogy ezeket tisztáztuk, hátra is dőlhetünk, és a maradék rövid időben inkább hangosan továbbgondolkodva felvetnék pár dolgot - ezek nem is annyira kérdések, mintsem inkább elmélkedések, dilemmák.

A fogadóépületen és a megmaradt bányaszerkezet? / bányaeépület? viszonyán gondolkodom, és azt érzem, hogy a kettejük együttélése tartogat kérdéseket. Az a minimum szerintem, hogy a fogadóépületből indulva utóbbi is be kellene tudni járni, azaz a sok útvonal egyike egy ipusztériális séta lehetne, erre azonban nem nagyon történik utalás.

Az is elképzelhető ugyan, hogy a fogadóépületből csak rom-műtárgyként szemléljük az üvegfal mögül ezt a lényyszerű valamit, de mondjuk a zollverein-i szénbánya vagy a duisburgi acél- és szénmű élményszerű bemutatásának sikere óta inkább nem hagynám ki a birtokbavétel lehetőségét.

A fogadóépület koncepciójában - a Rákóczi-barlang felé vezető táró meghosszabbításában épülő - konzolos épület szándékait is teljesen értem, a mélyből a felszínre jutás és az elrugaszkodás diagramszerű képletét is. Ez ugyanakkor olyannyira jelszerű tárgyat eredményezett, amely a végletekig feszített, részletek nélküli struktúrált prémium függönyfalával szinte már elidegeníti magát. Korunk jelentés-elvárása - amely szemiotikai értelemben jelet igényel - persze ismert dolog, nyomását mindannyian magunkon érezzük. Mégis érdemes azon elgondolkodnunk, hogy az ipari építészeti örökséget - amiből itt van elég tanúságtételül - nem azért szeretjük-e olyan nagyon, mert racionalitása, technológiafüggősége, és egyéb okok folytán (viszonylag) mentesült a jelentésadás kényszerétől? Nem ezért időtállóbb-e a jelenlétük? A konkrét hely anonim bányaműve kapcsán aztán végképp elmondható, hogy az tiszta funkcionalitásból született, ahol a szándékolt jelentés gyakorlatilag nem játszott szerepet. Jelentéssel leginkább az utókor ruházza fel, vonatkozásainak gazdagsága és komplexitása most kezd el nőni. Elnézve a viszonyokat, a fogadóépület végtelen jelszerűsége és a bányamű alig-jelszerűsége között áthidalható-e a szakadék? Vagy kell-e egyáltalán?

Mindezt persze nem hipotetikusán vetem fel, hanem azért, mert a konzolra merőleges félig földbe bújó épületrész viszont szinte menekül a minimális jelentésadástól is (illetve rafinált stratégiát választott), kopott vasbeton felületű mimikriával úgy álcázza magát, mintha az egykori bánya valamiféle silói, rejtélyes bunkerelemei maradtak volna itt, nem pedig egy új építés lenne. Eképpen a konzol világának olyannyira ellentéte, hogy a köztük lévő feszültség tartósan tűnik, míg a meglévő bányamű világával persze rokonságot vall, így a háromelemű struktúra mégis életképes.

A fenti diskurzus folytatását rábízom a Diplomázóra és a Bizottságra, és persze jelzem, hogy az is titkon a magas minőség záloga, ha egy terv ilyen kérdéseket vet fel. A tervet a fenti megfontolásokkal ajánlom a Bizottság szíves figyelmébe, jeles érdemjeggyel.

Budapest, 2020. június

Gyürki-Kiss Pál